

หนังสืออ้างอิง
ใช้เฉพาะในห้องสมุด

วีรชนบ้านบางระจัน

HEROS OF BANGRAJAN

หอสมุดกลาง สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

Barcode.....

เลขเรียกหนังสือ.....

.....

หนังสืออ้างอิง ใช้เฉพาะในห้องสมุดเท่านั้น

นางสาวกรนิษา

มีรัตน์

นางสาวดารุณี

หาญรุ่งโรจน์

นางสาวณัฐยาน์

เนียมแดง

นางสาวธราภรณ์

โตแย้ม

นางสาวประไพ

เพชรสุวรรณ

นายพิชัย

โพธิ์ศรี

นางสาวสุธิดา

ทองยา

นางสาวอมราวดี

แก่นนาคำ

นายอลัมพล

สังฆเศรษฐี

นางสาวอุไรภรณ์

วังภูสิต

ศิลปนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต(ต่อเนื่อง)

สาขา วิชานาฏศิลป์ไทยศึกษา ภาควิชา นาฏศิลป์ศึกษา

คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

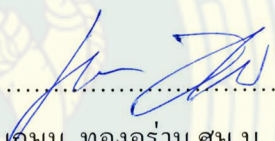
ปีการศึกษา 2543

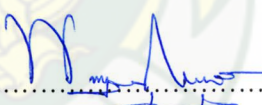
คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ อนุมัติให้นับศิลปนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต (ต่อเนื่อง)

 .....
 นิพนธ์ เดชชาติ วท.บ., M.A.
 คณบดีคณะศิลปศึกษา

คณะกรรมการสอบศิลปนิพนธ์

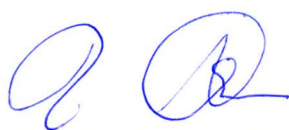

 .....
 นิตวรรณ วรรณะดี ศษ.บ., กศ.ม.
 ประธานกรรมการ

 .....
 เกษม ทองอร่าม ศษ.บ.
 กรรมการ

 .....
 พหลยuth กนิษฐบุตร ศษ.บ.
 กรรมการ

ผู้ควบคุมศิลปนิพนธ์

 .....
 วันทนีย์ ม่วงบุญ ศษ.ม.
 กรรมการ

 .....
 ชวลิต สุนทรานนท์ ศษ.บ.
 กรรมการ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่	
1 บทนำ	1
- ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
- วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
- ขอบเขตของการวิจัย	2
- วิธีดำเนินการวิจัย	2
- ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
2 ประวัติศาสตร์ไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย	4
- กษัตริย์ผู้ปกครองกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย (ระยะที่ 4)	5
- มูลเหตุแห่งสงครามไทยกับพม่า	10
- ประวัติความเป็นมาของชาวบ้านบางระจัน	13
- สาเหตุที่มีการรวมตัวของชาวบ้านบางระจัน	14
3 วีรกรรมชาวบ้านบางระจัน	16
- การรบครั้งที่ 1	17
- การรบครั้งที่ 2	18
- การรบครั้งที่ 3	18
- การรบครั้งที่ 4	18
- การรบครั้งที่ 5	20
- การรบครั้งที่ 6	20
- การรบครั้งที่ 7	20
- การรบครั้งที่ 8	21

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
3	- การวิเคราะห์การรบของชาวบ้านบางระจัน	23
	- สถานที่และสิ่งก่อสร้างสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านบางระจัน	25
	- ดินสมรภูมิต่างบางระจัน	27
	- สถานที่ตั้งอนุสาวรีย์	29
4	นาฏกรรมเชิดชูเกียรติวีรชนบ้านบางระจัน	35
	- การบรรจเพลง	37
	- ประวัติเพลงที่ใช้ประกอบเพลง	37
	- เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง	38
	- ลักษณะการแต่งกายของผู้แสดงวีรชน	39
	- ลักษณะการแต่งกายของผู้แสดงระบำชุด นาฏกรรมเชิดชูเกียรติ วีรชนบ้านบางระจัน	51
	- การแสดงชุด นาฏกรรมเชิดชูเกียรติวีรชนบ้านบางระจัน	63
	- รูปแบบการแสดง	65
5	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	73
	บรรณานุกรม	75
	ภาคผนวก	77

สารบัญตาราง

หน้า

รูปแบบการแสดงชุด นาฏกรรมเชิดชูเกียรติวีรชนบ้านบางระจัน.....

66

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แสดงช่องทางเดินทัพระหว่างพรมแดนไทยและพม่า	11
2	แผนที่สังเขปแสดงการเคลื่อนที่ของกองทัพพม่าในการปฏิบัติการ ขั้นที่ 1 การปล้นสะดม พ.ศ. 2302	19
3	แผนที่สังเขปเส้นทางเคลื่อนที่ของกองทัพพม่าขั้นที่ 2 พ.ศ. 2308	22
4	วิหารพระอาจารย์ธรรมโชติ (สมัยกรุงศรีอยุธยา) ในวัดโพธิ์เก้าต้น	26
5	ลักษณะชั้นดินที่กรมศิลปากรขุดขึ้น เพื่ออ้างอิงประวัติศาสตร์	28
6	อนุสาวรีย์วีรชนชาวบ้านบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี (ด้านหน้า).....	30
7	อนุสาวรีย์วีรชนชาวบ้านบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี (ด้านขวา)	31
8	อนุสาวรีย์วีรชนชาวบ้านบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี (ด้านซ้าย)	32
9	อนุสาวรีย์วีรชนชาวบ้านบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี (ด้านหลัง)	33
10	ตำแหน่งจุดยืนของรูปปั้นอนุสาวรีย์วีรชนชาวบ้านบางระจัน อยู่ทางด้านหลังของ อนุสาวรีย์.....	34
11	วงปีพาทยเครื่องห้า	36
12	นายทองแสงใหญ่	40
13	นายอิน	41
14	นายทองแก้ว	42
15	นายเมือง	43
16	นายพันเรือง	44
17	นายดอก	45
18	นายจัน	46
19	นายขุนสรรค์	47
20	นายโชติ	48
21	นายทองเหม็น	49
22	นายแท่น	50
23	การแต่งกายแบบอยุธยา สมัยที่ 1	52

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
24	การแต่งกายแบบอยุธยา สมัยที่ 2.....	53
25	การแต่งกายแบบอยุธยา สมัยที่ 3.....	55
26	การแต่งกายแบบอยุธยา สมัยที่ 4.....	57
27	การแต่งกายแบบอยุธยา สมัยที่ 5.....	60
28	การแต่งกายนักแสดงชาย – หญิง ราเชิดชูวีรกรรม.....	62
29	การแสดงฉากที่ 1 พม่าสู้รบกับชาวบ้านบางระจัน.....	71
30	การแสดงฉากที่ 2 ราเชิดชูวีรกรรม.....	72

บทคัดย่อ

ศิลปนิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับประวัติความกล้าหาญและความเสียสละของชาวบ้านบางระจันที่ยอมสละชีวิตของตนเอง เพื่อปกป้องแผ่นดินไทย ให้ดำรงไว้ตลอดกาล ในการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ชาติไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย หรือก่อนเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 ได้รวบรวมเอกสาร การสัมภาษณ์ พร้อมกับตรวจสอบหลักฐานทางประวัติศาสตร์จากเอกสารต่างๆ รวมทั้งศึกษาวิเคราะห์สภาพสังคม ประเพณี และความเชื่อ ตลอดจนกลวิธีในการรบป้องกันชุมชนของชาวบ้านบางระจัน

โดยเป้าหมายของการศึกษาค้นคว้านั้น จะเป็นเรื่องการศึกสงครามระหว่างไทยรบกับพม่าเป็นหลัก และวิเคราะห์เมื่อครั้งที่พม่าตีบ้านบางระจัน จนในที่สุดเป็นสาเหตุให้กรุงศรีอยุธยาเสียกรุงครั้งที่ 2 ทั้งนี้ประวัติศาสตร์ไทย ยังคงคุณค่าทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี จึงสมควรที่จะศึกษา และเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักประวัติศาสตร์ไทยสืบไป ด้วยการเผยแพร่และเชิดชูวีรกรรมของชาวบ้านบางระจันให้เยาวชนรุ่นหลังได้เกิดความภาคภูมิใจในเกียรติประวัติของบรรพบุรุษไทยแห่งบ้านบางระจัน นอกจากนั้นยังเป็นการประมวลความรู้ ความสามารถทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติของผู้ปฏิบัติเพื่อสร้างสรรค์ผลงานออกมาในรูปแบบของการแสดง

สาระในศิลปนิพนธ์ประกอบด้วย ประวัติศาสตร์ชาติไทย สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ประวัติวีรชนชาวบ้านบางระจัน วีรกรรมของชาวบ้านบางระจันและการแสดงสร้างสรรค์ชุดนาฏกรรมเชิดชูเกียรติวีรชนบ้านบางระจัน

กิตติกรรมประกาศ

ศิลปนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยได้ เพราะได้รับความอนุเคราะห์อย่างดีจากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์วันทนีย์ ม่วงบุญ, อาจารย์ชวลิต สุนทรานนท์, อาจารย์นิลวรรณ วรรณะที ที่ได้กรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาผู้ควบคุมเรียบเรียงศิลปนิพนธ์ พร้อมทั้งให้คำแนะนำในการวางโครงเรื่องและแนะนำหนังสือ ตลอดจนให้ข้อคิดในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ในต้นฉบับ ซึ่งจะเป็นสาระดีประโยชน์ในการค้นคว้า อันทำให้ศิลปนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือจากคณาจารย์ภาควิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ไทย และงานฝ่ายโสตทัศนศึกษา ที่กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการเรียบเรียงศิลปนิพนธ์ฉบับนี้เป็นอย่างดียิ่ง

อีกทั้งได้รับความร่วมมือจากนักศึกษา สาขานาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร และนักศึกษาคณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ในการจัดการแสดงสร้างสรรค์ชุดนาฏกรรมเชิดชูเกียรติวีรชนบ้านบางระจัน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณและขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ท้ายที่สุดนี้ คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดา ผู้ซึ่งเห็นความสำคัญและคุณค่าของการศึกษา ได้ให้กำลังใจ คอยห่วงใย และอบรมสั่งสอนชักถามความคืบหน้าแก่ผู้วิจัยตลอดมา จนงานชิ้นนี้สำเร็จลงด้วยดี

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความเจริญในด้านศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ซึ่งเป็นมรดกอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษไทยได้สั่งสม ถ่ายทอด และปลูกฝังไว้ในสายเลือดของลูกหลานไทยทุกคน ไม่ว่าจะเป็นด้านดนตรีไทย นาฏศิลป์ไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ของไทย การแต่งกาย วิธีการดำเนินชีวิต ตลอดจนภาษาไทยที่เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ

"ไท" ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง ความเป็นอิสระแค้น, ความเป็นไท (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน(2525),410) ดังนั้น คนไทยจึงเป็นคนที่มีความรักความเป็นอิสระ ไม่ชอบขึ้นอยู่กับใคร การปกครองหรือการควบคุมดูแลของชนชาติใด ซึ่งหลักฐานสำคัญอย่างหนึ่งที่ยืนยันข้อเท็จจริงของคำพูดเหล่านี้ ได้นั้นคือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ชาติไทยในแต่ละยุคแต่ละสมัยจะแสดงให้เห็นถึงความรักชาติ รักความเป็นไท รักความสามัคคี รู้จักร่วมมือร่วมใจที่จะต่อสู้และขับไล่ข้าศึกศัตรูที่ถูกล้ำเข้ามาในแผ่นดินไทยให้สิ้นไปจากแผ่นดิน โดยเฉพาะในสมัยอยุธยาซึ่งมีกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ไทยได้ทำศึกสงครามกับพม่าถึง 24 ครั้ง นับว่าเป็นยุคสมัยที่มี การศึกสงครามเข้ามามากที่สุด ในการทำศึกสงครามทั้ง 24 ครั้ง มีครั้งเดียวเท่านั้น ที่วีรชนผู้กล้าเป็นเพียงชาวบ้านกลุ่มเล็กๆ แต่สามารถต้านทานข้าศึกได้ถึง 5 เดือน โดยที่ชาวบ้านกลุ่มนี้มีเพียงอาวุธสั้นและสิ่งของใกล้ตัวไว้เป็นอาวุธในการต่อสู้ ชาวบ้านกลุ่มนี้ คือ ชาวบ้านบางระจันที่ยอมสละชีวิตของตนเพื่อปกป้องอธิปไตยของชาติไว้ ถึงแม้ว่าชาวบ้านบางระจันจะไม่สามารถปกป้องแผ่นดินไทยไว้ได้ในครั้งนั้น แต่ในครั้งนี้ ชาวชนและลูกหลานไทยทุกคนจึงสมควรช่วยกันปกป้องผืนแผ่นดินไทยไว้ถึงแม้สภาพของประเทศไทยในสมัยปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสมัยอยุธยาจะเกิดสงครามการสู้รบเพื่อแย่งชิงแผ่นดินรวมทั้งความต้องการความเป็นใหญ่ แต่ในสภาพปัจจุบันสงครามทางการสู้รบกลับกลายเป็นสงครามทางด้านเศรษฐกิจ มีการแข่งขันค้าขายแลกเปลี่ยนกับชาวต่างชาติกันมากขึ้น ทำให้สภาพเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่เกิดขึ้นล้วนส่งผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ทำให้คนในสังคมหลงใหลในวัตถุนิยมมากกว่าที่จะทำคุณประโยชน์และสร้างสมจิตสำนึกให้รักความเป็นไทย

ด้วยเหตุผลและความสำคัญดังกล่าว กลุ่มผู้วิจัยจึงได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องวีรกรรมของชาวบ้านบางระจัน ตลอดจนเผยแพร่วีรกรรมให้ชนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงคุณค่าแห่งความรักชาติ และความเสียสละของบรรพบุรุษไทยแห่งบ้านบางระจัน จึงได้นำเสนอในรูปแบบของการแสดงสร้างสรรค์ชุดนาฏกรรมเชิดชูเกียรติวีรชนบ้านบางระจัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ไทย สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย หรือก่อนเสียกรุงแก่พม่าครั้งที่ 2
2. เพื่อศึกษากลวิธีในการรบของชาวบ้านบางระจัน
3. วิเคราะห์กลวิธีในการรบของชาวบ้านบางระจัน
4. นำเสนอรูปแบบการแสดง ซึ่งนำมาจากกรอบแนวคิดสร้างสรรค์เป็นชุดการแสดงนาฏกรรมเชิดชูเกียรติวีรชนบ้านบางระจัน

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ของชาติไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย หรือก่อนเสียกรุงแก่พม่าครั้งที่ 2 โดยเฉพาะวีรกรรมการสู้รบของชาวบ้านบางระจัน นำไปสู่การแสดงสร้างสรรค์ชุด "นาฏกรรมเชิดชูเกียรติวีรชนบ้านบางระจัน"

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ค้นคว้าเอกสารประวัติศาสตร์ไทย สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย หรือก่อนเสียกรุงแก่พม่าครั้งที่ 2
2. ศึกษาเอกสารที่ค้นคว้า และเอกสารเกี่ยวข้อง
3. วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่ศึกษา
4. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยสืบแสวงหาข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และบันทึกภาพจากผู้รู้หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยสัมภาษณ์บุคคลดังนี้
  - นาย สวิง พึ่งประดิษฐ์ ชาวจังหวัดสิงห์บุรี อาชีพหลัก ขายของอยู่ ณ ค่ายบางระจันจำลอง และเป็นผู้ดูแลค่ายบางระจัน
  - พระครูวิชิต วุฒิคุณ เจ้าอาวาส วัดโพธิ์เก้าต้น ค่ายบางระจัน
  - นายเฉลียว ทองคิมศิริ อายุ 40 ปี ลูกศิษย์วัดโพธิ์เก้าต้น

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นหลักฐานทางเอกสารเรื่องประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือก่อนเสียกรุง
แก่พม่าครั้งที่ 2
2. เพื่อเชิดชูวีรกรรมของชาวบ้านบางระจัน
3. เพื่อเผยแพร่วีรกรรมของชาวบ้านบางระจันสู่เยาวชนรุ่นหลัง
4. เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกเยาวชนให้ตระหนักในความรักชาติ

